

Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова: збірник наукових праць. – К.: Вид-во НПУ, 2010. – Вип. 14. - Серія 17 «Теорія і практика навчання та виховання». – С. 27-32.

УДК 37.041

Наталія Воропай

*аспірант кафедри педагогіки і психології
викладач кафедри педагогіки початкової освіти
Херсонський державний університет, м. Херсон*

СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ „САМООСВІТНЯ КОМПЕТЕНТНІСТЬ” У НАУКОВО-МЕТОДИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті подається аналіз самоосвітньої компетентності, розкрито її сутність у контексті досліджень зарубіжних і вітчизняних науковців.

В статье подается анализ самообразовательной компетентности, раскрыто ее сущность в контексте исследований зарубежных и отечественных ученых.

In the article is given analysis of the selfeducational competence. The article reveals the essence of the selfeducational competence in the context of foreign and domestic scientists researches.

Постановка проблеми. Сьогодні формування освітніх цілей відбувається не на рівні держав, а на міждержавному, міжнаціональному рівнях, коли основні пріоритети освіти й цілі проголошуються в міжнародних конвенціях та документах і є стратегічними орієнтирами міжнародної спільноти. Держави формують освітню політику, спрямовану безпосередньо на їх інтеграцію в міжнародні співтовариства. Зокрема це стосується Болонської декларації.

У світлі приєднання України до Болонського процесу процес навчання у вищій школі потребує змін. Важливим нині є не тільки об'єм знань, а й уміння ними оперувати, бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя. Прогресивна освітня спільнота сьогодні ставить перед собою нове завдання – сформуванню у студента вміння вчитись. На рівні ВНЗ це вміння формується в контексті приєднання системи вищої освіти України до Болонського процесу. Його формуванню сприяє компетентнісний підхід до навчання.

Саме розвиток у особистості життєво важливих компетентностей може дати людині можливості орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвиткові ринку праці, подальшому здобутті освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема компетентнісного підходу до процесу підготовки вчителів початкових класів зумовлює чітке розуміння не тільки сутності, а й структури та особливостей професійних компетенцій у галузі освіти. Цьому питанню присвячені дослідження І.Агапова, В.Болотова, Ю. Громико, С. Додоки, О.Дахіна, І.Зимньої, Т.Іванової, В.Кальней, В.Краєвського, Г.Левітаса, В.Ледньова, Г.Селевко, В.Серікова, А.Хуторського, С.Шишова та ін.

На стиці ХХ-ХХІ ст. вітчизняні науковці Н. Бібік, І. Зязюн, Н. Кічук, О. Овчарук, Л.Петухова, О. Пометун, О. Савченко, Л. Хоружа та ін. активно розробляють проблеми набуття і використання молоддю життєво важливих компетентностей.

Значний внесок у розроблення теорії компетентнісного підходу до освіти зроблені закордонними дослідниками. Міжнародна комісія Ради Європи, Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD), експерти країн Європейського Союзу, ЮНЕСКО, Юнісеф, Проон, Департаменту технічної освіти та професійної підготовки, експерти програми „Визначення та відбір компетентностей: теоретичні й концептуальні засади” (DeSeCo)

тощо вказують на необхідність орієнтації навчальних програм на досягнення учнями певних компетентностей.

Сьогодні педагогічною наукою здійснюється активне впровадження компетентнісного підходу в процес навчання вищих навчальних закладів. Так, ученими визначено ключові компетентності, їхню ієрархію, досліджено сутність компетентності, шляхи її формування. Однак проблема формування самоосвітньої компетентності особистості з метою вирішення життєвих питань, самовдосконалення своєї особистості в інтелектуальній, духовній, професійній сферах вимагає теоретичних досліджень і практичного вирішення.

Тому **метою статті** є дослідження становлення поняття „самоосвітня компетентність” в дослідженнях закордонних і вітчизняних науковців.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісний підхід до формування змісту освіти став новим концептуальним орієнтиром вищої школи.

Міжнародна комісія Ради Європи у своїх документах розглядає поняття компетентності як загальні або ключові компетентності, базові вміння, фундаментальні шляхи навчання, кроснавчальні вміння або навички, ключові уявлення, опори або опорні знання.

Експерти країн Європейського Союзу визначають поняття компетентностей як „здатність застосовувати знання й уміння”, що забезпечує активне застосування навчальних досягнень у нових ситуаціях.

Як зазначає професор Единбурзького університету Д.Равен, компетентність – специфічна здатність, яка необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній області та включає вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії. Це таке явище, що „складається з великої кількості компонентів, багато з яких відносно незалежні один від одного, ... деякі компоненти відносяться скоріше до когнітивної сфери, а інші - до емоційного, ... ці компоненти можуть замінити один одного в якості складових ефективно поведінки” [8, с. 253].

Поняття „компетенція” і „компетентність” не розмежовуються закордонними дослідниками. Відомий російський педагог О.Хуторський розрізняє термін „компетентність” і „компетенція”, пояснюючи, що компетенція в перекладі з латинської „competentia” означає коло питань, щодо яких людина добре обізнана, поінформована, пізнала їх і має певний досвід. Компетентність у певній галузі – це поєднання відповідних знань, досвіду і здібностей, що дають змогу обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній [10, с. 10].

І.Зимня визначає компетентність як інтелектуальну, особистісно-зумовлену, соціально-професійну життєдіяльність людини, що базується на знаннях [3, с. 35].

На думку В.Введенського, компетентність – це деяка особистісна характеристика, а компетенція - сукупність конкретних професійних або функціональних характеристик [2, с. 51].

Г.Селевко зазначає, що компетентність – це інтегральна якість особистості, що проявляється в загальній здатності та готовності її діяльності, основаної на знаннях і досвіді, які придбані в процесі навчання та соціалізації й орієнтовані на самостійну й успішну участь у діяльності [9].

А.Маркова під компетентністю розуміє індивідуальну характеристику ступеня відповідності вимогам професії, психічний стан, що дозволяє діяти самостійно й відповідально, володіння людиною здатністю й умінням виконувати певні трудові функції. Це співвідношення об’єктивно необхідних знань, умінь, навичок, психологічних якостей, якими володіє вчитель, та їхній вплив на процес та результат педагогічної діяльності [6].

На думку вчених В.Болотова та В.Серікова, компетентність – це спосіб існування знань, умінь, освіченості, який сприяє особистісній самореалізації, знаходженню учнями свого місця в світі [1].

У своїй дисертації професор Л.Петухова подає власне трактування поняття „компетентність”. Під компетентністю вона розуміє здатність і усвідомлену готовність особистості до реалізації набутої системи знань,

умінь, навичок і прагнення розв'язання актуальних завдань у конкретних умовах з передбачуваними можливими наслідками та відповідальністю за свої дії [7, с. 62].

Слід зазначити, що компетентнісний підхід до розвитку освіти запроваджується майже у більшості країн Європи. Різні країни виділяють пріоритетні, на їхню думку, переліки компетентностей. Розроблені переліки ключових компетентностей (key competencies) достатньо різнопланові й неоднозначні.

Порівняно універсальним є перелік, наведений Радою Європи, де визначено п'ять груп ключових компетентностей:

- соціальні,
- полікультурні,
- інформаційні,
- самовдосконалення, саморозвитку та самоосвіти,
- продуктивної та творчої діяльності.

У переліку ключових компетентностей Ради Європи визначені якості особистості, які відображають особливості самоосвітньої компетентності:

1) компетентності, що реалізують здатність і бажання вчитися все життя як основа безперервної підготовки у професійному плані, а також в особистому і громадському житті;

2) компетентності, пов'язані з виникненням суспільства інформації, володіння новими технологіями, розуміння їхнього застосування, їхньої сили і слабості, здатність критично ставитись до інформації та реклами, що поширюється у засобах ЗМІ [12, с. 18].

У контексті нашого дослідження актуальною є компетентність самовдосконалення, саморозвитку та самоосвіти. За І.Зимньою під нею розуміється здатність учитися протягом життя як основу безперервного навчання в контексті як особистого професійного, так і соціального життя [3].

До змісту цієї ключової компетентності відносяться:

1. Потреба в саморозвитку.
2. Уміння вибудовувати персональну життєву стратегію.
3. Тісна єдність інтелектуального розвитку з формуванням особистості, здатність справлятися із протиріччями й невизначеностями свого життєвого досвіду.
4. Здатність самостійно контролювати хід свого інтелектуального розвитку, досягати висот професійної майстерності та творчості.
5. Структурування знань, ситуативно-адекватна актуалізація знань, розширення, збільшення накопичених знань.
6. Мовленнєвий і мовний розвиток, оволодіння культурою рідної мови.
7. Адекватна оцінка досягнутих у саморозвитку результатів і постановка нових перспективних завдань.

На думку О.Чеботарьової, самоосвітня компетентність – інтегративна особистісна властивість, що забезпечується емоційно-ціннісним відношенням до саморозвитку й самоосвітньої діяльності, системою знань про планування й реалізацію самоосвітньої діяльності, про способи самовиховання; суб'єктно-особистісним досвідом продуктивного вирішення проблем розвитку, розробки й реалізації моделей підготовки студентів до самоосвітньої діяльності; готовністю до безперервного саморозвитку якостей професіонала, самовдосконаленню, самоосвіті в області майбутньої професії [11].

Н.Коваленко самоосвітню компетентність особистості розуміє як складну інтегровану властивість особистості, яка забезпечує готовність задовольняти індивідуальні та соціальні потреби пізнання нею дійсності на основі оволодіння знаннями, уміннями та навичками, способами діяльності та набутого досвіду продуктивно здійснювати самостійне систематичне цільове освоєння соціального досвіду людства. Це готовність і здатність особистості до самостійного, систематичного, цілеспрямованого пізнання дійсності, освоєння соціального досвіду людства, самореалізації, саморозвитку. Це інтегрована якість особистості, яка ґрунтується на уміннях

самоосвітньої діяльності та визначає готовність особистості до самоосвіти, самонавчання, самовдосконалення, самовибору, самореалізації упродовж життя з усвідомленням особистих і суспільних потреб. Це готовність і здатність особистості до самоосвітнього розвитку, самостійного творення себе [5].

За Н.Коваленко самоосвітня компетентність особистості передбачає наявність:

- 1) системи цінностей, усвідомлення важливості освіти в сучасному житті, особистісної відповідальності за власне життя;
- 2) системи знань про методи пізнання, інформаційний пошук;
- 3) уміння та прагнення використовувати їх у навчанні, для потреб власної самоосвіти, у повсякденному житті;
- 4) активної позиції [5].

В.Іванютіна у своїй статті зазначає, що самоосвітня компетентність передбачає:

- здатність до самоосвіти, організації власних прийомів самонавчання;
- відповідальність за рівень власної самоосвітньої діяльності;
- гнучкість застосування знань, умінь і навичок в умовах швидких змін;
- постійний самоаналіз, контроль своєї діяльності [4].

Ми виділяємо самоосвітню компетентність як одну з важливих складових життєвої компетентності, яка являє собою систему здібностей і здатностей, що забезпечують особистості можливість успішно вирішувати життєві завдання, успішно здійснювати свою життєдіяльність у всіх її проявах і життєтворчість.

Слід зазначити, що якість сформованості ключових компетентностей майбутнього вчителя початкових класів обумовлено рівнем розвитку його самоосвітньої компетентності, яку варто розглядати як фактор соціальної конкурентоспроможності випускника, оскільки вона дозволяє одержати якісну вищу освіту, опанувати професією, досягти необхідної кваліфікації,

при необхідності перемінити спеціальність. Варто виділити три основних факторів соціальної й особистісної значимості даної компетентності.

По-перше, вона забезпечує академічну мобільність студента, його готовність освоїти програму вищої професійної освіти.

По-друге, названа компетентність обумовлює професійну мобільність особистості випускника, здатного не тільки надалі розвивати свої професійні навички, підвищити кваліфікацію, але й готового при необхідності поміняти спеціальність, сферу своєї професійної діяльності.

По-третє, сприяє підвищенню якості роботи вищої освітньої установи, соціального інституту, покликаного реалізувати програму вищої освіти.

Висновки. Таким чином, у контексті загальноєвропейської інтеграції України, впровадження європейських норм і стандартів у освіту, актуальності набуває формування самоосвітньої компетентності особистості. Самоосвітня компетентність є одним із критеріїв оцінки якості випускника, невід'ємною й природною складовою частиною його способу життя в будь-якому віці, виступає показником професійної готовності. Теоретичний аналіз досліджень дозволив зробити висновок про актуальність визначеної нами теми, недостатність її розв'язання та необхідність подальшої розробки. Особливої уваги потребує дослідження проблеми формування самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

Література:

1. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе //Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8-14.
2. Введенский В.Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога /Введенский В.Н. //Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 51-55.
3. Зимняя И.А. Ключевые компетентности – новая парадигма результата образования /Зимняя И.А. //Высшее образование. – 2003. – № 5. – С. 34-42.
4. Иванютина В.Н. Формирование ключевых компетентностей учеников на уроках математики [Электронный ресурс] /Иванютина В.Н. – Режим доступа: <http://festival.1september.ru/articles/416315/>.

5. Коваленко Н.В. Формування самоосвітньої компетентності учнів основної школи сільської місцевості: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.09 /Коваленко Н.В. – К., 2009. – 20 с.

6. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя /Маркова А.К. //Советская педагогика. – 1990. – № 8. – С. 82-88.

7. Петухова Л.Є. Теоретико-методичні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів: дис. ... доктора пед. наук. /Петухова Л.Є. – Одеса, 2009. – 564 с.

8. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация /Равен Дж.; пер. с англ. – М.: Когито-центр, 2002. – 396 с.

9. Селевко Г. Компетентности и их классификация /Селевко Г. //Народное образование.– 2004.– № 4.– С. 138–143.

10. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования /Хуторский А. //Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58-64.

11. Чеботарева Е.С. Информационные технологии в развитии самообразовательной компетентности студентов [Электронный ресурс] /Чеботарева Е.С. – Режим доступа: <http://ito.edu.ru/2008/Kursk/II.html>.

12. Шишов С.Е., Кальней В.А. Мониторинг качества образования в школе. – М., 1999. – 320 с.